

Список використаної літератури:

1. Будкін В. Державна інноваційна політика: український та зарубіжний досвід / В. Будкін // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць. – Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2011. – №1. – С. 25-40.
2. Годин Ю. Стратегия инновационного развития / Ю. Годин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stra.teq.ru/lenta/innovation/120>
3. Одотюк І. В. Сучасна інноваційна політика України: передумови, основні підходи та напрями реформування / І. В. Одотюк // // Вісник Національної академії наук України. – 2012. – № 7. – С. 32-46
4. Онікієнко В.В. Інноваційна політика країн Євросоюзу та СНД: проблеми і практика реалізації / В.В. Онікієнко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/usoc/2006_3/170-183.pdf
5. Семиноженко В. П. Яка інноваційна політика потрібна Україні? / В. П. Семиноженко // Наука та інновації. – 2011. – № 1. – С. 41-44.

Ходніцька Т.

БІДНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНІ

У статті аналізуються феномени, особливості проблем та шляхи вирішення бідності в Україні.

Ключові слова: бідність, суспільство.

Бідність завжди була актуальною проблемою, але в сучасній Україні це питання стоїть особливо гостро. В даний час значна частина населення знаходиться за межею бідності або близько кордоні «соціального дна». Це особливо помітно на тлі сильного розшарування, коли різниця в доходах бідних і багатих становить десятки, сотні і тисячі разів. І цей процес має динамічний характер, бідні стають біднішими, а багаті ще багатшими.

Українське суспільство хворе. Хвороба називається бідністю, хоча в офіційному переліку захворювань (тобто в чинному законодавстві) така навіть не згадується. Немає, відповідно, й офіційних критеріїв бідності; офіційна статистика не дає інформації про масштаби, глибину та гостроту проблеми; соціальну допомогу надають, виходячи з офіційних середніх доходів на душу населення, про ступінь відповідності яких реальному рівню добробуту відомо навіть школяреві.

До розпаду Радянського Союзу світ не знав таких масштабних явищ як високоосвічений, високопрофесійний бідний — бідний вчитель, бідний лікар, бідний вчений, бідний архітектор, бідний конструктор, бідний офіцер...

Багата національним потенціалом Україна раптово, несподівано стала бідною — тотально бідною державою з тотально бідним населенням. Це не традиційно бідна держава, а держава, яка неочікувано та враз збідніла від двох струсів ХХ століття — Чорнобильської катастрофи та краху радянської імперії.

Україна — це не традиційно тотальна бідна країна, тому вона відноситься до другого типу. Світова практика має приклади, коли відносно стабільна країна з

непоганим економічним, технічним, науковим та людським потенціалом раптово провалюється в стан тотальної бідності. Таке, як правило, трапляється після глобальних катастроф — воєн, революцій, розвалів (навіть мирних) великих імперій тощо.

Є декілька визначень бідності:

Бідність - характеристика економічного становища індивіда або групи, при якому вони не можуть самі оплатити вартість необхідних благ [1].
Бідність - нездатність підтримувати певний прийнятний рівень життя. [2]
Бідність - це стан, при якому насущні потреби людини перевищують його можливості для їх задоволення.

Феномени бідності в Україні

1. Раптовість, стрімкість і непослідовність зuboжіння держави і громадян.
2. Раптовість викликала не- типові явища бідності, не характерні для іншого світового загалу.
3. Раптовість викликала неготовність і неграмотність державних і недержавних структур долати тотальну бідність держави і громадян в таких величезних масштабах і глибині.
4. Раптовість, неграмотність в ринковій та демократичній діяльності, пута радянського тоталітарного досвіду, а особливо відсутність політичної державницької волі, сміливості, відповідальності та ініціативи в усіх структурах, рангах і гілках влади ввели країну в глибокий кризовий ступор. Замість “риторики реформ” перейти до реформ реальності.
5. Розроблювані концепції і програми нової соціальної політики, плани боротьби з бідністю розробляються багатьма органами і організаціями без належної координації та опори на реформування економіки в цілому і виробництва зокрема, а особливо за наявності переважаючого тіньового сектора.
6. В Україні наявний надзвичайно сильний спротив вирішенню проблеми бідності на всіх рівнях і в усіх видах національної та місцевої влади. Цей спротив зумовлений блокуванням реформ.
7. Феноменальний стан українського суспільства полягає в тому, що воно стало суспільством тотального соціального захисту. З державного бюджету підтримується і виробництво (непрацюючі чи напівзупинені підприємства) і безробітні бідні та немічні громадяни. Коло фатально замкнулося — злиденна держава взяла під соціальний захист і джерело соціального захисту (виробництво) і об’єкти соціального захисту (нужденних громадян).

Особливості проблем бідності в Україні

1. Бідність і державність — одночасно будувати незалежну державу як фундамент боротьби бідності і долати тотальну бідність:
— ще й досі не відпрацьована мета, модель та програма трансформації суспільства; ми добре знаємо, “ким ми були?”, ледь усвідомлюємо, “що ми зараз?” і не маємо жодного уявлення про те, “якими ми хочемо бути?”

— відповідно цій ситуації Україна не має усталеної правової основи державної системи управління та самоврядування, отже вона нині формується спонтанно на радянському досвіді, зі слабким врахуванням простаків самоуправління та поточного досвіду, менталітету і волі державного, самостійного і незалежного від імперського центру мислення і діяльності[9];

— державній системі ніяк не вдається запустити головний двигун у боротьбі з бідністю — реформувати та налагодити роботу та розвиток сфери виробництва, основний рушій добробуту;

— криза і бідність утруднює процес становлення державності;

— замкнуте коло: “Запорукою виходу з бідності насамперед є сильна і платоспроможна держава. З другого, тотальна бідність перешкоджає будувати самостійне державне мислення, сильну та добродійну державу”[8].

2. Бідність і громадське суспільство — неформовані інститути громадського суспільства не забезпечують необхідні підтримки при вирішенні проблем бідності. У сучасній Україні тільки-но починають формуватися зародки громадського суспільства, різного роду недержавні організації — політичні партії, асоціації, спілки, фонди сприяння та соціальної допомоги. Їх структура та потужності вже варті того, аби їх враховувати при вирішенні проблеми бідності, але це ще досить слабкі структури, а потужності і можливості їх обмежені.

3. Населення деструктоване — відсутній середній клас, різке розташування на бідних і багатих зі зростанням розриву в достатках. Його нинішні верстви непевні та розмиті і тільки приблизно схоплюються соціологічними методами.

Як показує соціологічний моніторинг Інституту соціології НАНУ 1994 — 2002 року, матеріальний стан середньої української сім’ї падає у 2002 порівняно з 1994 роком за такими показниками: зменшилась частка квартир, які мають холодну та гарячу воду, каналізацію та центральне опалення, а при цьому погіршується рівень облаштування помешкань щодо холодильників, пральних машин, домашніх бібліотек. Правда, стало більше меблів, кольорових телевізорів, стерео-відеоапаратури. Більше 70% сімей у 2002 році відносять себе до бідних. 64% сімей терплять від нестачі м’яса та м’ясопродуктів, риби і рибопродуктів — 54%, фруктів і ягід — 42%, взуття — 54%, одягу — 52%, ліків — 43%. Якщо середньодушовий дохід на місяць за оцінками громадської думки становить 163 грн., то дохід 415 грн. населення вважає за межу бідності. А, відтак, нараховуємо лише більше 10% люду України, які “впевнені в завтрашньому дні”[3].

Правомірне запитання: а чи відповідають наведені дані реальному стану? На нього є три відповіді. По-перше, реальному стану не відповідають і “статистичні оцінки” рівня бідності, оскільки “офіційна” межа бідності встановлена з метою “зробити” рівень бідності у межах 25%.

По-друге, соціологія фіксує реальний стан повсякденної суспільної свідомості, яка відповідає повсякденним стратегіям виживання простого люду. Люди живуть не за нормативними показниками, а за поняттями власного досвіду і спостережень за оточенням.

По-третє, громадська думка стабільно, починаючи з 1994 року подає одну й ту ж частку бідних людей у межах 70 — 80% опитаних.

А останнє є найбільш загрозливим для суспільства. Раптова збіднілість переростає у повсякденно тривале явище. Отже якщо не вжити негайних заходів, наше суспільство вступить у фазу тривалої бідності зі всіма ознаками деградації: політичної, економічної, соціокультурної, демографічної, екологічної тощо. Бо бідних, по-перше, не цікавить майбутнє (треба вжити “зараз” і “тут”), а, по-друге, свідомістю бідної людини легко маніпулювати (вона вірить будь-яким обіцянкам і подачкам).

4. Бідність і майбутнє — населення знаходиться в стані тотального незадоволення і не визначеності: 1) невдоволеність всім і всіма; 2) нікому і нічому не довіряють; 3) повна невпевненість у майбутньому.

5. Бідність і чорнобильська катастрофа — з бюджету країни відволікаються величезні кошти на подолання наслідків катастрофи.

6. Бідність і людський потенціал — раптово збіднів високоосвічений професійно дуже грамотний і досвідчений людський потенціал в науці, техніці та соціальній інфраструктурі.

7. Бідність і зайнятість — майже одна третина працездатних фактично безробітня. Частина з них вирішує проблему бідності дрібною торгівлею та мілким нереєстрованим бізнесом. Вражаюча частка “тіньової економіки”.

8. Бідність і наука — припинилося фінансування науки зі всіх джерел, кращі вчені виїжджають за кордон, міжнародні фонди допомагають незначною мірою.

9. Бідність — освіта, культура і медицина — бідність громадян посилюється тим, що освіта, культура і медицина стають платними. Тотально бідне населення не має коштів на освіту, культуру і медицину, тому ці сфери має дотувати держава. Парадокс української дійсності:

1) держава збідніла і різко скоротила дотування цих сфер;

2) освіта, культура і медицина з майже безкоштовних послуг стають все більш і більш дорогими, а тому й недоступними для бідних;

3) збідніло населення.

Між збіднілим населенням і освітою, культурою і медициною катастрофічно зростає безодня недоступності [4].

10. Бідність, корумпованість і кримінальність — поки що безупинно зростає злочинність та корумпованість влади, від чого відчутно потерпає населення. Не вирішується проблема бідності корумпованою владою, бідність посилюється корумпованістю і кримінальністю [9].

11. Бідність і демографічна ситуація — знижується народжуваність і тривалість життя, збільшується смертність, старіє населення.

Отже, при оцінці, аналізі та розробці програм пом'якшення та подолання бідності треба враховувати увесь спектр стану держави, громадянського суспільства та окремих соціальних та регіональних груп населення, аби побудувати дійсно комплексний і адресний підходи на різних рівнях управління.

Таким чином, проблема бідності в Україні, якщо врахувати її масштабність та особливості, має вирішуватися двома шляхами:

1. Структурно-конструктивний шлях — створення всіх умов для того, аби якомога більша частина збіднілого населення переходила у категорію середнього класу як базису здорового суспільства. Ця мета побудови середнього класу в Україні має стати основою всіх політичних та соціально-економічних трансформацій у суспільстві. Це шлях перспективної структуралізації. Ясно, що основним механізмом її досягнення має бути підйом виробництва на базі найпередовіших технологій і нового ринку споживачів як внутрішніх, так і зовнішніх [6].

2. Синхронно-поточний шлях — пом'якшення бідності серед свого прошарку бідних, поліпшення їх стану всіма засобами соціального захисту [5].

3. Оскільки ми бажаємо мати сильну, незалежну і заможну Україну, пріоритетним має бути перший шлях при неперервному пошуку всіх засобів і механізмів щодо другого шляху [7].

А загалом, є лише один спосіб виходу з бідності — створення всебічних ефективних і, головне реально діючих умов для включення людського загалу в діяльність з життєво забезпеченими доходами — створювати умови якомога більшому загалу мати роботу і достойну зарплату.

Є взаємопов'язані два способи пом'якшення бідності: активний спосіб — підвищення доходів працюючих та пасивний — підвищення соціальної допомоги хворим, немічним та пенсіонерам. Відомо, що економіка — це механізм переробки ресурсів у товари та послуги для громадян. А соціально орієнтована економіка творить з громадян власників власних умінь, діла, совісті — зрештою власників власної долі. Створення такого типу соціально-економічного свідомого власника долає масштабну бідність, отже, переведе нас із стану раптової бідності в стан зростаючого добробуту.

Список використаної літератури:

1. Осипов Г.В. Соціологічний енциклопедичний словник / Г.В. Осипов. – М., 1998. – 324 с.
2. Архангельський Ю. Дієві чинники зменшення бідності в Україні //Україна: аспекти праці. - 2005. - № 1. - С. 35-40.
3. Берданова О. Методологічні аспекти оцінки масштабів бідності в Україні / О. Берданова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 2. – С. 49-54.
4. Ковальчук Т. Бідність працюючого населення: шляхи подолання / Т. Ковальчук // Голос України. – 2007. – №3. – С. 8-12.
5. Лібанова Е. Подолання бідності: погляд науковця / Е. Лібанова // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 7. – С. 26-32.
6. Поплавська О. Бідність населення: шляхи запобігання та подолання наслідків / О. Поплавська // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 2. – С. 40-45.

7. Саріогло В.Г. Методологічні підходи до підвищення надійності оцінок рівня бідності для регіонів України / В. Г. Саріогло // Статистика України. – 2003. – № 4. – С. 32-35.

8. Сергієнко О. Бідність в Україні - теорії та реалії / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 5. – С. 47-50.

9. Лапшин С.А. Аналіз порушень виборчого законодавства та «брудні» політичні технології під час виборів голів об'єднаних територіальних громад Вінницької області / С.А. Лапшин // Актуальні проблеми політології: Матеріали підсумкової наукової конференції з політології. – Вінниця, 2017. – С.8 – 12.